

2014 február Ról-ról

Almási Miklós: Don Quijote a globális üzletsoron (Al Gore: A jövő. A globális változás hat mozgatórugója. Fordította: Hegedűs Péter és Takács Zoltán. Budapest, 2013, HVG Kiadó, 556 oldal, 4900 forint.)

Al Gore új könyve a globális gazdaság és politika trendjeit (és balhéit) veszi számba az elhízás és éhezés párhuzamától, a számítógépek tengereken átívelő párbeszédétől az írástudatlanságig, a milliárdosok klubjának gyors bővülésétől a nyomor terjedéséig, Amerika hanyatlásától a világhatalom pluralizálódásáig. Száraz hangon taglal ezernyi fontos adatot, csak ritkán üt át szövegén a felháborodás. Mármint hogy ez a fejlődés – mivel kikerült az ember irányítása alól – fának fogja csapni a világot. Száraz szöveg ide vagy oda, beleszerettem.

Azzal nyit, hogy a multik egyfelől „kiszerveznek”, azaz a Távol-Keletre költöztetik a gyárakat, ami közismert jelenség: a munkahely Ázsiába vándorol, maradnak a munkanélküliek. Ám, másfelől, a munkát a gyáron belüli „gépre szervezik”. Ami ugye a technikai fejlődés nagy lehetősége: ember helyett komputerezált gépek végzik a rutinmunkát, sőt ma már félintellektuális feladatokat is szuperkomputerekre bízunk. Igen ám – mondja –, de ezzel a fejlesztéssel a „közepes jövedelmű állások” nagy része is eltűnik. Példája a banktisztviselő, aki valamikor a középosztály ikonfigurája volt – 9-től 3-ig meló, aztán haza szuburbiába, három gyerek stb. Ez az ikon eltűnt, a pénzügyi szolgáltatások nagy részét már rég komputerezálták.

A haladásnak ára van. Csakhogy az a középosztály, amely lassan leépül – s aminek csupán szimbóluma a banktisztviselő figurájának eltűnése – Amerika legendás demokratikus gerincét képviselte. Ez az egykor széles réteg mára felszívódóban van. A társadalmi rétegződés tábláján megmaradt a szegény alsó harmad, valamint a legfelső (milliomos) egy százalék, amely egyre gyorsuló gazdagodásával tűnt fel. Amikor Al Gore a digitális forradalom beláthatatlan lehetőségeit vizsgálja, akkor e trendnek társadalmi következményei (hátulütői) is érdeklik. Ez esetben például az egyenlőtlenség egészségtelen felerősödése. Mert a jövedelem ilyen eloszlása ma már gazdasági fékező erő: a szegénység nemcsak szamaritánus probléma – az alsó rétegek műveletlensége, gyakoribb betegségei, a tartós munkanélküliség ösztársadalmi költségként is jelentkezik. Ráadásul a mai gazdaság nem elégszik meg így-úgy képzett munkaerővel, a legmagasabb szintű végzettségűeket keresik, mert a modern termelési apparátus csak az ő tudásuk segítségével működtethető. A középosztály lecsúszása azzal is jár, hogy gyermekeik nem jutnak el a ma megkövetelt tudásszinthez, mert szüleik nem tudják megfizetni a jobb college-ot, illetve az elit egyetemet. A gyér köztanintézményeket hiába látogatják, nem jutnak el a jól fizető állásokig. Ördögi kör. Csak megjegyzem, hogy az egyenlőtlenség mint Amerika „hanyatlásának” kulcsjelensége ma „forró” téma lett: az elnök évértékelő beszéde is erről szólt, de Joseph

Stiglitz most megjelent könyve, *Az egyenlőtlenség ára* is ezt taglalja, nem is szólva az Occupy Wall Street mozgalomról.

Az egyenlőtlenség nyerteseinek óriási arányban nőtt a jövedelmük, s ezzel szinte megállíthatatlan lett politikai befolyásoló képességük. Al Gore jelzi, hogy a hatvanas évekhez képest ezer százalékkal nőtt a „felső egy százalék” által szervezett lobbicsoportok száma, erős ráhatással a kongresszus törvényalkotó munkájára. Sőt, Al Gore szerint a kormányok – Ronald Reagan óta – a republikánus jobboldal túszaik lettek. A legutóbbi példa: a pénzügyi válság okait felszámoló, a válság lehetőségének ismétlődését megakadályozó törvény – a Dodd–Frank Act – ugyan megszületett, de egy év óta azon folyik a csata, miképp lehetne a törvényt felvizezni (kiherélni), hogy a finanszszektor jogilag is a válság előtti pozícióba kerülhessen. A lobbicsoportok azzal érvelnek, hogy egy ilyen regulatív beavatkozás gátolná a pénzügyi szektor normális működését... És mivel a Dodd–Frank-törvényre vagy ezer szuper jogász szállt rá, kétséges, hogy sikerül-e a törvény végrehajtási utasítását eredeti formájában keresztülvinni. Ahogyan Al Gore fogalmaz: minőségileg több szakértő és ülés foglalkozik a törvény módosításaival, mint amennyi az eredeti törvény kidolgozásával.

A demokratikus berendezkedés féltésének találó fogalma: az érvelésalapú konszenzus visszaszorulása a mai amerikai politikából. Amint elhangzik egy logikus koncepció, cselekvési terv, azonnal rászáll a Tea Party néven elhíresült jobboldali republikánus lobbicsoport. Ilyen eset volt például az a javaslat, miszerint a fejletlen országok vésztes túlnépesedése ellen terjeszteni kellene a fogamzásgátló szereket. A javaslat elhangzásának pillanatában bedobták a vallásos-fundamentális jelszót: „Gyerekgyilkosságot nem támogatunk!” Erre aztán drasztikusan csökkentették az afrikai országok támogatását. Amivel az „érvelésalapú politizálás” is vereséget szenvedett.

Persze e mögött az a szerencsétlen helyzet áll, hogy a két tábor (a demokrata „baloldal” és a republikánus „jobboldal”) egymást blokkolja, sőt a Tea Party-s kisebbség uralja a közbeszédet. Al Gore ennek a helyzetnek a következményeit gondolja végig: Amerika és a fejlett világ a döntésképtelenség felé halad, ami a demokrácia válságához vezet. A tét nagy: azzal, hogy Amerika lejtmenetre kapcsol, a globális közösség vezetőhiánnyal küszködik, a világban hatalmi vákuum keletkezett. Éppen akkor, mikor a legnagyobb szükség lenne határozott irányjelölésre.

A digitális forradalom óriási lépés előre. Ám ez a váltás egy sor rémséget is magával hoz. Ilyen a tőzsdei műveletek gépesítése: egy-egy árfolyam kialakítása ma már nem élő emberek alkújának, hanem hipersebességű számítógépek döntésének a következménye. (Ez a high frequency trading, a ma már milliszekundumos gyorsasággal dönteni képes gépi kereskedés, ami terjed, mint a nátha.) És itt jön Al Gore figyelmeztetése: a szuperkomputer algoritmusainak utánaszámolni lehetetlen, sebességét behozni képtelenség, az emberi felügyelet lehetősége tehát fokozatosan kizáródik. A veszélyt ismerjük, először 2010-ben omlott össze a New York-i tőzsde (ami flash crash néven lett emlékezetes), és ezt a miniválságot javarészt a gépek generálta kereskedés okozta. De a kockázatra ma már senki sem figyel. Al Gore másik példája a szupersebességű gépi kereskedés felgyorsítása. A tőzsdéket összekötő, már kiépített optikai hálót le akarják cserélni. Néhány milliszekundumos gyorsítási lehetőségért a Jeges-tenger alatt építenének milliárddolláros ráfordítással egy új Tokió–New York vonalat. Megéri? Csak a veszélyt növeli – mondja a szerző.

Említettem, hogy milyen lelkesen olvasom a könyvet. E privát beszólás mögött önkritika rejlik. Ugyanis félttem ettől az írástól. Al Gore korábbi műve – *Kellemetlen igazság*, 2006 – világsiker lett, szerzőjének Nobel-békedíjat hozott, és celebritásként évekig utazta vele a világot a klímaváltozás, a természeti források pusztulása, a „Föld-anya” öngyilkos kizsákmányolása ellen érvelve. Könyvének reputációja nagyobb sikert hozott számára, mint az a tény, hogy két cikluson át volt Bill Clinton alelnöke, valamint számos szenátusi bizottság vezetője. És itt jött be az előítélet:

attól félttem, hogy mivel azt a korábbi sikert nem lehet felülmúlni, az új könyv ismétlés lesz. Kellemesen csalódtam: ez az elemzés a globális fejlődés veszélyzónáinak tudományos elemzése olyan baloldali gondolatokkal, amelyekért nálunk kommunistának tartanak. Al Gore itt a demokráciát félti a globális fejlődés számos jelenségétől. A digitális forradalom legújabb vívmányai mellett például kiemeli e fejlődés politikai szempontból kockázatos következményeit, a magánéletbe behatoló lehallgatás-kukkolás bevezetésétől a kiberbiztonság veszedelmének leírásáig. Ilyen veszély a ma már globálisan terjedő adatlopás, a hálózatokba való ellenséges behatolás. Egy-egy rafinált hackertámadásnak beláthatatlan következményei lehetnének, gondolj arra, mi lenne, ha egy katonai hálózati rendszert „meghekkelnének”? Csakhogy Al Gore látja a védekezés csapdáját is. Hiszen majd ugyanilyen veszély, hogy erre való hivatkozással a köznapiság minden területét ellenőrizheti a központi hatalom, ráadásul a jónép beleegyezésével. Hol vagyunk már Orwell disztópiájától, a Big Brother téged figyelő kamerájától: az a modell gyerekjáték volt a mára kialakult ellenőrzési rendszerhez képest. A szuperkomputerek mindent elolvasnak, mindent lehallgatnak, mindent tudnak mindenkiről. Al Gore mindebben a demokratikus alapjogok durva megnyirbálását látja, jóllehet a terrorizmus elleni harc – egy időre – feljogosította a rendszert ezeknek az eszközöknek a tökéletesítésére. A baj az, hogy mára a rendszer ellenőrizhetetlenné vált.

Egy másik globális veszély az ivóvíz hiánya. Nem az olaj vagy az uránérc fog elsőként kifogyni a világban, hanem az édesvíz. Al Gore itt csak látszólag tér vissza első, nagy sikerű könyvének témájához, a természeti erőforrások kifosztásához. Most a vízhiány társadalmi következményeit elemzi. Jemen ma a terrorizmus egyik gyakorlóterepe, ám ez azzal áll kapcsolatban, hogy a fővárosban csak négy naponta van víz a hálózatban. A vízhiány lázadást generál. A szerző szerint elképzelhető, hogy a következő radikális forradalmat a vízhiány fogja előidézni. Igaza van-e, vagy megjegyzését csak bonmot-ként kell kezelni? – nem tudom, de ez is egy példája a globális látásmódnak. Nevezetesen annak, hogy a természettel folytatott rablógazdálkodás hogyan vezethet társadalmi összeomláshoz Ázsiában vagy Afrikában.

A globális átrendeződés legveszélyesebb következménye, hogy a hatalom a kormányoktól a magánszemélyek felé (a korporációk vezetőinek befolyása felé) toódik. Durvább változatban: „az amerikai demokráciát meghekkelték...”, vagyis a kormányok egyre tehetetlenebbek az óriásvállalatok hatalmi befolyásával szemben. A fontos döntéseket inkább halasztják, az előterjesztéseket csak súlytalan állapotban veszik fel a napirendre, esetleg a kormányzati szervek egyszerűen illeszkednek a multik igényeihez.

Más téma: az élettudományok és az „életipar” globális átalakulása. Al Gore szerint nem az élettartam meghosszabbítása a megfelelő cél, hanem az életminőség javítása, az időskori betegségek (és nyomor) visszaszorítása. Hogy legyen értelme a hosszú életnek. Fontosabb a géntechnológia kritikája. Egyfelől megemlíti, hogy a génmódosított gyapotfélék fellendítették India gyapotkivitelét, a génjavított kukoricafélékkel meg több élelmiszerhez juthattak a korábban éhezők. Igen ám, de másfelől ezeknek a növényeknek a magvait minden évben újra meg kell venniük, mert a gyártó cég úgy „tervezte”, hogy a felhasználó évente fizessen az új termékért, a növény magvai amúgy terméketlenek. A cég ebből profitál, ami azért valahol a fogyasztó zsarolása. (Vagy fizetsz pluszban, és élsz, vagy nem fizetsz, és éhen halsz...)

Szerinte legalább ilyen veszélyes a „génszabászat”: ma már lehetséges, hogy a potenciális szülők vonzó emberi tulajdonságokból összeállított géntáblázatból rakják össze a születendő gyermek karakterét. Rémes távlat. Aztán itt van a versenysportokban terjedő doppingtechnikák új megközelítése. A nagymenők a közeljövőben már nem szereket fognak beszélni, amelyeket aztán a droghatóság vagy kimutat, vagy sem. A jövőben a laboratóriumok génelapon alakítják át magát a szervezetet, minek következtében kimutathatatlan lesz bárminő doppingvétség. Az EPO néven ismert teljesítményfokozó szert génmódosítással is lehet pótolni: a szervezet maga

termeli az EPO-t – toll a fülébe a droghatóságnak... Rémes? Igen, de a reklámpar-tévé-rekordmánya láncolata ki fogja követelni ezt az önpusztító gyakorlatot.

Al Gore igyekszik indulatok nélkül fogalmazni, tudósként a problémák pró és kontra oldalát egyformán vizsgálni. Egy interjúban arról beszélt, hogy nehezen bár, de elfogadta, hogy kikerült a politika főáramából, és ma teljes energiájával tudósként folytatja karrierjét. Ennek ellenére az az érzésem, hogy tudományos elemzéseit azért ma is átszövi a politikus felháborodása, a tiltakozás. Pontosabban: hogy felhívja olvasói figyelmét a modern politikacsinálás (és a média) által elhazudott, ám veszedelmes folyamatokra. Mondanám, hogy lázít – de nem ezt teszi, csak kinyitja az olvasók szemét. Nem hiszem, hogy nagy sikere lenne: minden rokonszenvem az övé, de a globális önpusztítás óriáscégeivel, megatrendjeivel szemben – szerintem – csak tiszteletre méltó Don Quijote marad. A világ meghatározó folyamatai minőségileg izmosabbak, játszva lenyomják az „érvelésalapú politizálást”, amelyben ő is utazik. Mert a jónép is inkább a populista egyszerűsítéseket szereti hallani.

Al Gore: A jövő. A globális változás hat mozgatórugója. Fordította: Hegedűs Péter és Takács Zoltán. Budapest, 2013, HVG Kiadó, 556 oldal, 4900 forint.

Kapcsolódó írások:

1. **Takács Ferenc: Ne legyen Freud a nevem... (James Hillman–Charles Boer: Freud saját szakácskönyve. Fordította Hárs György Péter. Budapest, 2010, Múlt és Jövő Könyvek, 290 oldal, 3800 forint.)** Úgy látszik, nehezen múlik a fordításokban realizálódó tájékozódásunk kulturális aritmiája:...
2. **Takács Ferenc: "...mert annyit érek én..." (Ferencz Győző: Radnóti Miklós élete és költészete. Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 810 oldal, 4500 forint.)** Takács Ferenc "...mert annyit érek én..." Annak idején, még...
3. **Almási Miklós: Majdnem felnőttek tükre (Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről. Szerkesztette Somlai Péter. Budapest, 2007, Napvilág Kiadó, 164 oldal, 2007 forint.)** Almási Miklós Majdnem felnőttek tükre Ez a könyv egy...
4. **Almási Miklós: A depró mint üzlet (Szendi Gábor: Depresszióipar. Budapest, 2005, Sík Kiadó. 306 oldal, 2700 forint.)** Almási Miklós A depró mint üzlet Most Pilátus lesznek...
5. **Takács Ferenc: Váltófutás megváltásért (Egressy Zoltán: Portugál Nyolc dráma. Budapest, 2005, ANT-KO. 502 oldal, 3400 forint.)** Takács Ferenc Váltófutás megváltásért Néhány adat. Az 1967-ben született...

Cimkék: **Almási Miklós**